

Противодействие на организираната престъпност в България

Оценка на правната рамка

Център за изследване на демокрацията

30 март 2012 г.

Определение за организирана престъпна група

- **Определение по чл. 93, т. 20 НК**
 - Структурирано трайно сдружение на три или повече лица с цел да вършат съгласувано в страната или чужбина престъпления, за които е предвидено наказание лишаване от свобода повече от три години.
 - Сдружението е структурирано и без наличие на формално разпределение на функциите между участниците, продължителност на участието или развита структура
- **Проблеми**
 - Минимален брой лица
 - Престъпления, наказуеми с лишаване от свобода повече от три години
 - Липса на користна цел
 - Критерии за структурираност
 - Липса на изискване сдружението да не е събрано случайно за непосредствено извършване на престъпление
- **Последици**
 - Неоправдано широко приложно поле на определението
 - Засилена наказателна репресия
 - Особена подсъдност

Организирана престъпна група и съучастие

- Предпоставки за смесване на организираната престъпна група с класическите форми на съучастие (подбудителство, помагачество и съизвършителство)
- Разлики от обективна и субективна страна
 - Продължителност на престъпната дейност
 - Структурираност на сдружението
 - Цел на сдружението
- Разлики при правните последици
 - Различен момент на възникване на наказателната отговорност
 - Различни условия за освобождаване или намаляване на наказателната отговорност при самоволен отказ
- Последици
 - Тенденция да се повдигат обвинения за организирана престъпна група, дори когато е налице обикновено съучастие

Организирана престъпна група и предварителен сговор

- **Предварителен сговор**
 - Взето предварително решение за извършване на престъплението и съгласуване на престъпната воля известно време преди деянието, в сравнително спокойно състояние и при обсъждане на мотивите “за” и “против”
- **Разлики**
 - Конкретност на планираното престъпление
- **Проблеми**
 - Определяне на наказателната отговорност за деяния, за които НК предвижда по-тежки наказания както ако е налице предварителен сговор, така и ако деянието е извършено по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група
- **Предварителен сговор по чл. 321, ал. 6 НК**
 - Който се сговори с едно или повече лица да върши в страната или чужбина престъпления, за които е предвидено наказание лишаване от свобода повече от три години и чрез които се цели да се набави имотна облага или да се упражни противозаконно влияние върху дейността на орган на властта или местното самоуправление

Организирана престъпна група и престъпно сдружаване

- Престъпно сдружаване
 - Сдружаване за извършване на определено престъпление
 - Наказуемо само при отделни престъпления: отвличане, подправяне на парични знаци, изпиране на пари, документни престъпления
- Проблеми
 - Предпоставки за налагане на различни наказания за еднакви деяния
- Пример: сдружаване на три или повече лица с цел изпиране на пари
 - Наказание за участие в организирана престъпна група с цел изпиране на пари: лишаване от свобода от три до десет години (чл. 321, ал. 3, т. 2 НК)
 - Наказание за престъпно сдружаване с цел изпиране на пари: лишаване от свобода до две години и или глоба от пет хиляди до десет хиляди лева (чл. 253а, ал. 1 НК)

Образование, ръководене и участие в организирана престъпна група

- Изпълнителни деяния
 - Образование, ръководене и участие
- Самоволен отказ на участник в организирана престъпна група
 - Освобождаване от наказателна отговорност: ако доброволно се предаде на органите на властта и разкрие всичко, което му е известно за групата, преди да е извършено от него или от нея престъпление
 - Определяне на по-леко наказание: ако доброволно се предаде на органите на властта, разкрие всичко, което му е известно за групата и по този начин съществено улесни разкриването и доказването на извършени от нея престъпления
- Проблеми
 - Финансирането не е отделно изпълнително деяние (срв. групата по чл. 354в, ал. 2 НК)
 - Самоволният отказ не се прилага за създателите и ръководителите
 - Не е ясно какво престъпление не трябва да е извършил участникът, за да се освободи от наказателна отговорност (срв. чл. 169г, ал. 4 НК)
 - Групата не може да извърши престъпление

Квалифицирани състави

- Квалифицирани състави на образуване, ръководене и участие в организирана престъпна група
 - Въоръжена група
 - Користна цел
 - Видове престъпления, които има за цел да извършва (липсват престъпления като склоняване към проституция, трафик на хора и др.)
 - Участие на длъжностно лице
- Квалифицирани състави на други престъпления, извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група
 - Съотношение с участието в организирана престъпна група

Наказания

- Наказания за физически лица
 - Лишаване от свобода и/или в отделни случаи глоба
 - Тежки престъпления
 - Хармонизирани наказания с международните стандарти
- Имуществени санкции за юридически лица
 - Закон за административните нарушения и наказания

Организирана престъпна група и други престъпни сдружения

- Други престъпни сдружения
 - Организация или група за противодържавна дейност (чл. 109, ал. 1 и 2 НК)
 - Организация или група против националното, расовото и етническото равенство и религиозната и политическата търпимост (чл. 162, ал. 3 и 4 НК)
 - Група за извършване на престъпления против политическите права на гражданите (чл. 169г, ал. 1 и 2 НК)
 - Група за сключване на сделки или извличане на облаги чрез използване на сила или внушаване на страх (чл. 321а НК)
 - Организирана престъпна група за отглеждане на растения от опиев мак и кокаинов храст или растения от рода на конопа или за добиване, производство или преработване на наркотични вещества (чл. 354в НК)
 - Група за противозаконно превеждане през границата (чл. 280, ал. 2, т. 5 НК)
 - Група за изнудване (чл. 213, ал. 3, т. 3 и чл. 214, ал. 2, т. 5 НК)
 - Организация или група за противозаконно отнемане на моторни превозни средства (чл. 346, ал. 6 НК)
- Проблеми
 - Терминология: група, организация, организирана престъпна група
 - Съотношение между съставите за организирана престъпна група и тези за други престъпни сдружения

Събиране на доказателства за организирана престъпна дейност

- Основни източници на процесуални норми и институти
 - Наказателно-процесуален кодекс - обща правна уредба на доказателствата, доказателствените средства и способите за събиране на доказателства
 - Закон за специалните разузнавателни средства - специфични оперативни способности и съответните технически средства
- Други законодателни актове
 - Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство
 - Закон за борба с трафика на хора
 - Закон за защита на класифицираната информация
 - Закон за електронните съобщения
- Най-често използвани инструменти
 - защита на свидетели и разпит на анонимни свидетели
 - специални разузнавателни средства
- Други приложими правни институти с оглед наказване на ОПГ - споразумение, съкратено съдебно следствие и др.

Защита на свидетели

- Международноправно регулиране
 - Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност
 - Резолюция на Съвета на ЕС за защита на свидетелите в борбата срещу международната организирана престъпност (1995)
 - Резолюция на Съвета на ЕС за лица, които сътрудничат на съдебното производство в борбата с международната организирана престъпност (1996)
 - Актове на Съвета на Европа и др.
- Националноправно регулиране - в българското право защитен е свидетелят, който се ползва
 - с един от двата вида или с двата вида защита по НПК
 - със защита, предоставена по силата на специален закон

Защита на свидетел по НПК

- Видове защита
 - лична физическа охрана
 - тайна самоличност
- Предпоставки
 - възникване или опасност от възникване в резултат на свидетелстването на реална опасност за живота и здравето на свидетеля, неговите възходящи, низходящи, братя, сестри, съпруг или лица, с които свидетелят се намира в особено близки отношения (НПК)
 - показанията на свидетеля да са от съществено значение за делото (Тълкувателно решение №2/2009 на ОСНК на ВКС), да допринасят за изясняване на обстоятелствата по делото, които не могат да бъдат изяснени по друг начин (правната литература)
- Временна мярка

Разпит на анонимни свидетели - проблеми и препоръки

- Специален ред за разпит на свидетели с тайна самоличност и служители под прикритие (анонимни свидетели)
- Отделна уредба на разпита, близост в правилата
- Неизчерпателна законова уредба на разпита на служител под прикритие
- Подзаконова уредба за осигуряване присъствието на свидетел с тайна самоличност
- Препоръки
 - уредбата на разпит на свидетел с тайна самоличност да се прилага субсидиарно по отношение на разпита на служител под прикритие по въпросите, по които липсва регламентация
 - унифициране на подзаконовата уредба и привеждането ѝ в съответствие с разпоредбите на новия НПК и добрите чуждестранни практики

Защита по силата на специални закони

- Защита на определен кръг лица, застрашени във връзка с наказателното производство по определени състави за тежки умишлени престъпления от общ характер или за престъпления по поръчение или в изпълнение на решение на ОПГ(ЗЗЛЗВНП)
 - условия - застрашеност, невъзможност за защита по НПК, да осигуряват доказателства от съществено значение за делото
 - *Програма за защита на застрашени лица* -лична физическа охрана, охрана на имущество, временно настаняване на безопасано място, промяна на място на живеене, работа и т.н., пълна промяна на самоличността + социална, медицинска, психологическа, правна помощ
- Защита на пострадали от трафик на хора (ЗБТХ)
 - статут на специална закрила, анонимност и защита на данните за самоличност, възможност за съчетаване със статута на защитен свидетел по НПК

Проблеми на доказването във връзка с показанията на защитени лица

- Доказателствената сила на показанията на свидетел с тайна самоличност
 - забрана обвинението и присъдата да се основават само на показанията на свидетел с тайна самоличност (чл.124 НПК)
 - отпадане на забраната обвинението и присъдата да се основават на съчетание само от секретни способи - показания на свидетел с тайна самоличност и данни от СРС (чл.177 НПК)
- Проблеми при запазване на тайната самоличност
- Трудности за гарантиране независимостта на свидетелските показания и сигурността на защитените свидетели
- Материално-технически дефицити
 - специализирани помещения за разпит и за разпознаване
 - оборудване за видеоконференция в съдилищата
 - ресурси за сигурността на застрашените лица и за специална закрила

Специални разузнавателни средства

- Специфичен отделен способ за събиране на доказателства в досъдебното производство
 - уредбата по НПК и ЗСРС - различия в приложното поле и предназначението
 - подзаконова уредба - по-широко приложно поле от ЗСРС
- Изключения от общия ред
 - неотложен случай (чл. 173, ал. 4 НПК, чл. 17 ЗСРС)
 - непосредствена опасност от извършване на тежки престъпления или заплахата за националната сигурност (чл. 18 ЗСРС)
- Препоръки
 - да се възприеме единен режим за използване на СРС, като принципните положения бъдат уредени в НПК и се доразвият в специалния закон
 - подзаконовата уредба да се съгласува със законовите текстове
 - въвеждане в закона на ясни критерии за неотложен случай и изискване за мотивиране на наличието му

Доказателствена сила на данните, получени при използване на СРС

- Общо правило - в наказателното производство могат да се ползват само резултати, получени в рамките на направеното искане за използване на СРС
- Изключения
 - случаите, когато при прилагането им се разкрият данни за друго тежко умишлено престъпление, за чието разследване е допустимо използването на СРС (чл. 177, ал. 2 НПК)
 - възможност за доказване на тежко умишлено престъпление (за чието разследване могат да се използват СРС) да се ползват и данните, получени при прилагане на СРС по друго наказателно производство или по искане на някой от специализираните органи, оправомощени да искат прилагане на СРС по ЗСРС (чл. 177, ал. 3 НПК)

Тенденции в използването на СРС

- Ръст на исканията и разрешенията за използване на СРС
 - усложняване на тежката престъпност (увеличаване броя на участниците, степента на организираност и използваните средства за затрудняване и противодействие на разкриването на престъпленията)
 - все по-честа употреба на специални вместо конвенционални процесуални средства за доказване
 - подслушването - най-често използван способ
- Ниска резултаност от прилагането на СРС
 - недостатъци в уредбата и нейното синхронизиране
 - изключително широк кръг престъпления, за които се прилагат
 - недостатъчната професионална квалификация на част от прилагащите
- Нарушения и злоупотреби
 - неспазване на реда за събиране на веществени доказателства чрез СРС - засяга основни начала на процеса и процеса на доказване
 - липса на надеждни гаранции срещу злоупотреби

Препоръки с оглед проблемите при използването на СРС

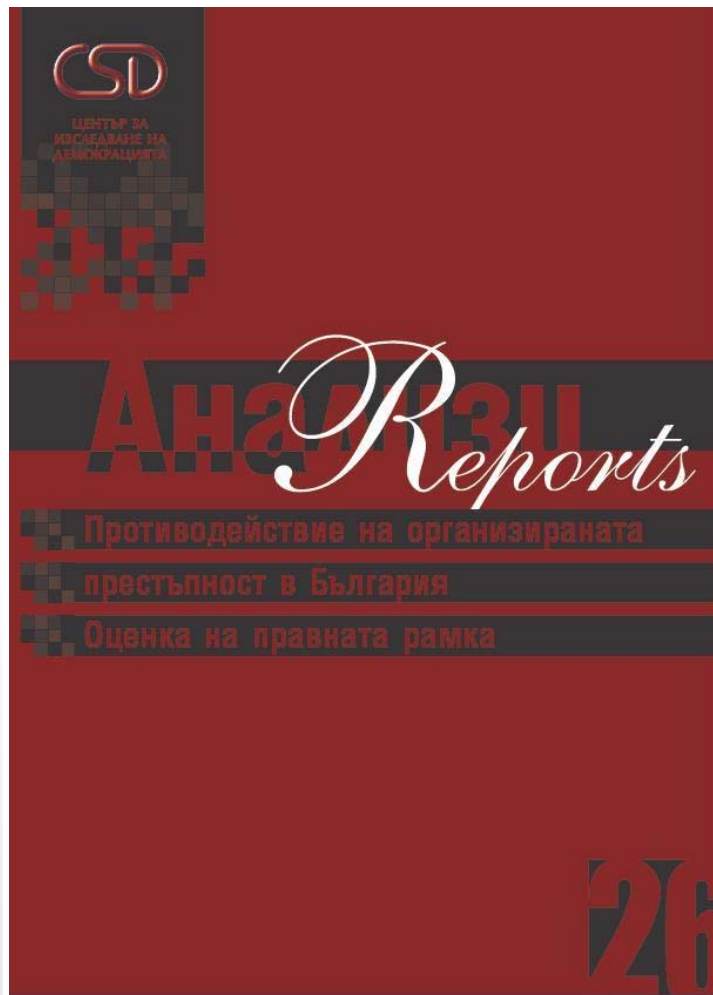
- Относно оперативните способности, използвани като СРС
 - прилагане на различни способности и видове СРС в зависимост от разследването
 - използване на СРС като спомагателен способ само когато е наложително
 - диференцирани срокове за прилагане на отделните способности
 - разграничение между оперативни способности, технически средства за осъществяването им и изготвени веществени доказателствени средства
- Контрол и наблюдение при СРС, гаранции срещу произвол и злоупотреби
 - засилен съдебен контрол - не само предварителен, но текущ и последващ, прецизиране на уредбата на регистъра на направените искания и издадените разрешения
 - механизъм за ефективен и независим външен контрол
 - граждански контрол ?

Други способности и институти в наказателното преследване на ОПГ

- Мерки за неотклонение (чл.57 НПК)
 - мярката задържане под стража по обвинения за ОПГ
 - необходимост от прилагането на мерките съобразно посочените в закона цели и обстоятелствата по всеки конкретен случай
 - въвеждане на нови мерки?
- Съкратено съдебно следствие(чл.370-374) и споразумение по дела (чл.381-384 НПК)
 - различен подход на законодателя относно възстановяването на причинените вреди и на кръга на подсъдимите и на престъпленията, за които могат да се прилагат двата института
 - процесуална икономия и наказване в разумни срокове
- Достъп до трафични данни по ЗЕС
 - за разкриване на компютърни престъпления и за издирване на лица
 - проблеми с контрола и гаранциите

Специализирано наказателно правосъдие - проблеми и предизвикателства

- Подсъдност
 - широк кръг различни по своя характер престъпления, извършени в цялата страна и чужбина
 - риск от заобикаляне на общата подсъдност или избягване на особената, липса на ясно разграничение между формите на съучастие и ОПГ
- Срокове за извършване на определени процесуални действия
 - липса на гаранции за спазване на съкратените срокове
 - неуредени последици при неспазване
 - Нерешени общи проблеми на досъдебното производство и управлението на съдебната власт
 - Логистични и комуникационни проблеми

За повече информация:

Противодействие на организираната престъпност в България: оценка на правната рамка

Център за изследване на демокрацията
София, 2012 г.

www.csd.bg